

Karadeniz ve kıyıların coğrafi hususiyetlerini, bu kıyılarda bulunan şehir ve kasabalar ile Abazalar, Anapa Abazaları, Çerkesler, Kistiler gibi bazı kavimlerin tarihini ve o tarihteki durumlarını tesbit etmekte ve çok faydalı malûmat vermektedir.

Kitabın önsözündeki izahattan öğrendiğimize göre, müellif Per Minas Bıjşkyan, 1777 de Trabzon'da doğmuş, 1804 de rahip olarak Mekhitarist Kongregasyonu'na katılmış ve 1851 de, ölümüne kadar, Venedik Mekhitarist manastırında kendini ilmi çalışmalara hasrederek öğretim, dil, tarih ve coğrafya sahalarına ait pek çok değerli eserler vücûde getirmiş, kıymetli bir şahsiyettir. 1817-1819 yıllarında, Karadeniz bölgesindeki Vikerlik vazifesi münâsebetiyle, Karadeniz kıyılarını adım-adım dolaşarak, mesafeleri bizzat ölçmüş, kitabeleri ve kiliselerde mahfuz yazmaları tetkik etmiş, müşâhâdelerini de ilâve sûretiyile Pontos Tarihi adını verdiği bu eseri yazmıştır. Eser, Karadeniz coğrafyası (derinliği, şekli, ölçüsü, akıntılar, nehirler, burunlar, limanlar, rüzgârlar) hakkında umûmî bir malûmatla başlamakta (s. 1-8), Pontos Devletleri (Armaları, Pontos ve Bosforos kralları, Trabzon Komnenos kralları), Arrianos'a nazaran Karadeniz Topoğrafyası başlıklı kısımlardan sonra Anadolu Fenerinden başlayarak Rumeli Feneri'ne kadar kıyılarda yerleşme merkezleri, burunlar, koylar ve ahaliye dâir tarihî, coğrafi, etnografik ve topografik izahatla devam etmektedir. Sayın Hrand. D. Andreasyan, bu zengin muhtevâyâ Chardin, Tavernier, Tournefort, A. de la Mortray, İnciciyan, Ed. Bore ve Feruhan Bey gibi diğer bazı seyyahların eserlerinden aldığı malûmatı da notlar halinde ilâve etmiş ve gerekli mukayeseleri yapma imkânlarını temin etmiştir. Metnin sonundaki yer, şahıs, kavim ve müessese isimleri indeksi ile bir harita, eserden istifadeyi daha da kolaylaştırmaktadır.

Fahri Çetin Derin

Oral ONUR (Edirne Eski Eserleri Koruma Derneği Üyesi), *Edirne, Türk Tarihi Vesikalarından, Kitâbeler*, İst. 1972, Yenilik Basımevi, 252 s.

Tarihî meselelerin açığa çıkmasında rol oynayan en mühim mehazlardan biri de şüphesiz kitâbelerdir.

Umumiyetle büyük binaların ve âbidelerin kapıları ve duvarları ve mezar taşları üzerinde taşa kazılmış veya yontulmuş yazılar demek olan kitâbe, o binanın ne olduğunu, kimin tarafından ve hangi tarihte inşâ edildiğini gösterir levhalardır.

Memleketimizde İstanbul, Bursa, Edirne ve Konya v.s. gibi şehirler, kitâbeler bakımından büyük bir zenginlik arz etmektedir. Bunun için, bu değerli eserleri, bozulmaktan ve yok olmaktan kurtarmak ne kadar lâzımsa, stampajlarını yaparak veya fotoğraflarını alarak muhafaza etmek de o kadar faydalı bir iştir.

Kitâbelerin geniş ölçüde tanıtılması ve herkese sevdirmesi üzerimize düşen önemli bir vazifedir. Bu arada, yabancı âlimlerle kendi bilginlerimiz tarafından yurdumuzun bir kısım kitabeleri toplanmış ve neşredilmiştir. Ancak, sayısız denecek kadar çok kitabelerimiz yanında bunların miktarı pek az kalmaktadır¹.

Oral Onur, Osmanlı eserleri ile dop-dolu bir şehir olan Edirne'de mevcut belli başlı bütün saray, cami, mescit, köprü, çeşme, sebil, hamam ve medreseleri gözden geçirmiş, ortadan kalkmış âbideler de dahil olmak üzere kitabelerini tesbit ederek Türk kültür ve tarihi ile uğraşanların istifadesine sunmuştur.

Yazar, 252 sahifelik eserine başlarken Edirne tarihi ve kitâbelerin mahiyeti hakkında kısaca okuyucularına bilgi vermektedir. Eser, yedi bölümde incelenmiştir. Mezkûr bölümler şunlardır :

1. Edirne çeşme, sebil ve hamam kitâbeleri
2. Edirne sarayları kitâbeleri
3. Edirne cami ve mescid kitâbeleri
4. Edirne köprüleri kitâbeleri
5. Edirne türbe, medrese, dergâh kitâbeleri
6. Edirne kervansaray, han, depo, hastahane okul vs. kitâbeleri
7. Edirne'de yıkılmış, ortadan kalkmış eserlerin kitâbeleri.

Müellif tarafından, eserin sonuna bir indeksle birlikte Osmanlı hükümdarlarının saltanat müddetlerini bildirir bir cedvel ve ayrıca Edirne müzesinde bulunan kitabelerin bazılarının kayıt numaralarını gösterir bir liste ilâve edilmiştir.

Oral Onur, kitabelerin fotoğraflarını ve yeni harflerle okunuşunu verdikten sonra, kitabelerin âit oldukları âbideler hakkında da malûmatını esirgemektedir.

Yazara kitabeleri tesbitte Bâdi Efendi'nin «Riyâz-ı Belde-i Edirne» isimli eserinin yardımı büyüktür.

Çok kıymetli bir bibliyografyayı ihtiva eden eserde, maalesef Edirne tarihini ele alan Abdurrahman Hibri Efendi'nin «Enisü'l-müsâmirin»i görünmemektedir.

Toplu bir şekilde Edirne kitâbelerini ihtiva eden bu güzel eseri, Osmanlı

1 Uzunçarşılıoğlu, İsmail Hakkı, *Kitabeler*, İst. 1927; Halil Ethem, *Kitabeler nasıl kayıt ve zabtolunmalıdır*, Ank. 1940; Halim Baki Kunter, *Kitabelerimiz I, Vakıflar Dergisi*, II, Ank. 1942 s. 431-457.

Devleti tarihi ile alakadar olanların dikkatine sunar, bütün kütüphanelere girmesini dileriz.

Sevim İlgürel

Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (terc. Siân Reynolds), Londra 1972, I. cild, 642 sahife.

İlk defa 1949 yılında «*La Méditerranée et le Monde Méditerranéen a l'Époque de...*» Philippe II başlığı ile çıkan, Fransız tarihçi Fernand Braudel'in bu eseri kısa bir süre sonra sayın Profesör Ömer L. Barkan tarafından Türk ilim dünyasına tanıtılmış, kıymeti takdir edilmişti (bk. *Türkiyat Mecmuası*, X (1951-53), s. 395-403). O günlerden bu yana, tarihçilerin ellerinden düşürmedikleri bu eser İtalyanca ve İspanyolca'ya çevrilmiş, şimdi de -yazara göre- mükemmel bir İngilizce tercüme ile karşımıza çıkmıştır. İngilizce tercümesinin bu kadar gecikmesi iyi bir tesadüf olmuş Braudel'i meşhur eserini yeniden kaleme almak mecburiyetinde bırakmıştır. İşte elimizdeki tercüme (I. Cild), «*La Méditerranée*»nin 1966 da, aslından farklı ve çok daha geniş olarak iki cild halinde çıkan baskısından hazırlanmıştır.

İngilizcesi ile çok daha büyük bir okuyucu kitlesine hitab edecek eser, Osmanlı tarihi açısından da yepyeni sayılır. Meşhur tarihçi, hernekadar Türk arşiv kaynaklarını ve diğer malzemeyi doğrudan doğruya kullanamamış ise de, iktisat tarihçisi Prof. Barkan'ın basılmış veya basılmamış makale ve konferanslarından azamî faydayı sağlamış ve hatta bazen «şahsi konuşmamız» diye not düştüğü sayfeler olmuştur. Önsözde şöyle diyor : «Aynı zamanda, büyük tarihî problem, oldukça karanlık bir bölge : Osmanlı İmparatorluğu üzerinde daha fazla durdum. Balkanlar'ın ve özellikle Suriye'den Cezayir'e ve hemen hemen Cebel-i Tarık'a uzanan güney Akdeniz kıyılarının fethinden sonra bu imparatorluk, Akdeniz'in en az yarısını kapladı; Hıristiyanlığa karşı idi, Batı'nın ağırlığını teraziliyordu. Biz II. Filip, Gian Andrea Doria veya Avusturyalı Don Juan'ın çağdaşlarıyla tamamen aynı durumdayız: Türk dünyasını ancak dışarıdan görebiliyoruz. Elçilerin ve istihbarat organlarının Hıristiyan prenslere gönderdikleri raporlar bize, o büyük kütleinin faaliyeti hakkında birşeyler söylüyor, ancak faaliyetin amillerini veremiyor. Sır, veya sırların bir kısmı İstanbul'da geniş arşivlerde saklı duruyor». F. Braudel bu sözleriyle pek tevazü gösteriyor. Bunun yanında İtalya, İspanya, Fransa, İngiltere, Ragusa v.b. arşivlerdeki sırları bize vermekle de Türk tarihinin kaynaklarının genişliğini gösteriyor.

Elimizdeki ilk cilt iki kısımdan ibaret : a) Çevrenin rolü, b) İktisadi durum. F. Braudel, çevrenin rolünü incelerken «Beşerî Amiller»le ayrı bir coğrafyayı ve «Değişik Bir Tarih Şekli»ni ortaya koyuyor. Şüphesiz eserinin en dikkat çekici taraflarından birisi burası. «Şehirleri ve arşivlerini hiç terketmemiş bir tarihçi dağların var olduğunu görmeye şaşırarak» (s. 29) derken tarihî coğrafya anlayışını çok iyi ifade ediyor. Yarım adalarda dağ zincirleri ve